

NORNA-rapporter 93

Navn og navnebærer

Rapport fra NORNAs 45. symposium
i Skagen 1.–4. oktober 2014

Redigeret af
Martin Sejer Danielsen, Birgit Eggert
og Johnny G.G. Jakobsen

With summaries in English or German

NORNA-förlaget
Uppsala 2016

NORNA-rapporter 93

Udgivet af Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet i samarbejde med NORNA.

© Respektive forfattere 2016

ISSN 0346-6728

ISBN 978-91-7276-093-6

Sat med Verdana

Grafisk opsætning: Redaktionen

Omslag: Katrín Driscoll

Omslagsbillede: Martin Sejer Danielsen

Udgivet som internetpublikation på adressen:

nfi.ku.dk/publikationer/webpublikationer/norna-rapporter-93

För bedömning av manuskript till bidrag i NORNA-rapporter anlitas även utomstående vetenskapliga granskare.

Abstract

Navn og navnebærer. Rapport fra NORNAs 45. symposium i Skagen 1.-4. oktober 2014. Redigeret af Martin Sejer Danielsen, Birgit Eggert og Johnny G.G. Jakobsen (Name and Name bearer. Proceedings from The 45th NORNA Symposium in Skagen, 1-4 October 2014. Edited by Martin Sejer Danielsen, Birgit Eggert, and Johnny G.G. Jakobsen). *NORNA-rapporter 93*. 327p. Uppsala 2016. ISBN 978-91-7276-093-6.

The 45th NORNA symposium was held in Skagen in North Jutland, Denmark, from the 1st to the 4th of October 2014. The symposium was arranged by the Name Research Section at the Department of Nordic Research at the University of Copenhagen. Personal names, place-names, and urban names connected to the symposium theme "Name and name bearer" were discussed by the 25 participants from Denmark, Finland, Norway and Sweden. The symposium proceedings contain 14 of the 18 congress papers.

Keywords: NORNA proceedings, proper names, onomastics, name research, place-names, personal names, names and gender, linguistic landscapes, names in archaeology, names and legends.

Laurentius, Nicolaus og Clemens

– En undersøgelse af værnehelgener som navngivningsmotiv i syv vendsysselske kystsogne

LARS-JAKOB HARDING KÆLLERØD

Indledning

Studier over dansk personnavnestof fra middelalderen og århundrederne efter reformationen har gentagne gange konstateret påfaldende regionale forskelle med hensyn til visse fornavnes udbredelse. Når det er tilfældet for et navn, der relaterer sig til en helgen, kan navnekoncentrationen undertiden forklares som et udslag for en særlig tilknytning til den pågældende helgen i regionen. Det kendes eksempelvis for navnet *Tøger*, der har vundet særlig hævd i det nordvestlige Jylland, hvor områdets berømte kristne missionær netop bar navnet *Tøger*, *Theodgar* (Jørgensen 1909 s. 53 f.; Hald 1961 sp. 337; Thomsen 1926 s. 140). På lignende vis har navnet *Knud* været særligt i brug på Fyn, og i lidt mindre grad på Sjælland og i Sønderjylland, hvortil historiske begivenheder knytter helgenerne *Knud den Hellige* og *Knud Lavard* (Meldgaard 1982 s. 192; Thomsen 1926 s. 139). Også lokale kirkededikationer menes at have en vis betydning i forhold til regioners navnebrug, hvilket er tilfældet for navnet *Olaf* på Sjælland, hvor Sankt Olai-kirker findes i vigtige byer som Roskilde og Helsingør (Meldgaard 1982 s. 191 f.; Thomsen 1926 s. 139). Det ser derfor ud til, at der i Danmark er stor relation mellem den middelalderlige helgendyrkelse og landets navneskik.

Disse iagttagelser om helgeners indvirkning på personnavnes geografiske fordeling imellem større landområder inspirerede mig til mit speciale, hvor jeg sammenholdte mandsnavnebrugen i et midt- og vestsjællandsk almuesamfund med nærområders helgennavngivningsmotiver (Kællerød 2014; jf. også Kællerød 2016). Hensigten herfor var at belyse i hvor stor en grad, denne relation kunne påvises på et mere lokalt plan. Undersøgelsen viste, at sammenhængen mellem de opstillede motiver for navngivning efter helgener og områdets faktiske navnebrug var bemærkelsesværdig lav – og for visse navne endda nærmest negativ. På grund af disse overraskende resultater har jeg fundet det væsentligt at foretage endnu en undersøgelse, der som udgangspunkt bygger på de præmisser, der blev opstillet i mit speciale, men hvor fokus rettes imod et andet geografisk område, hvor indstilling til og anvendelse af helgennavngivningsmotiver muligvis har været anderledes.

Da muligheden for at foretage dette supplerende studium opstod i forbindelse med NORNAs 45. symposium, *Navn og navnebærere*, der blev afholdt ved Skagen, var det oplagt at henlægge fokus til Skagen købstad og et omkringliggende område. Traditionelt har en stor del af befolkningen i og omkring Skagen ernæret sig ved fiskeri og søfart, hvorved mange har været afhængige af havet og underlagt dets kræfter. I den forbindelse kan man forestille sig et mere eksplicit behov for at have været under bestemte helgeners beskyttelse, og muligvis kan det i sig selv være motiv for navngivning efter værnehelgener. Da det er undersøgelsens formål at afklare, hvorvidt der i det vendsysselske område kan spores en større relation mellem navnebrug og lokalt oplagte helgennavngivningsmotiver, end det er tilfældet i det sjællandske bondesamfund, er fokus afgrænset til tre helgennavne, der kan formodes at have været særligt yndet i området: *Laurentius*, der er skytspatron for Skagens gamle kirke, samt *Nicolaus* og *Clemens*, der er de vigtigste værnehelgener for søfarende.

Jeg skal efter nogle korte bemærkninger om helgenskaren og kulten omkring den, samt en nærmere præsentation af den aktuelle undersøgelses baggrund og principper, vende tilbage til disse tre helgennavne.

Helgener og helgenkult

Med kristningen af Danmark i løbet af 900-årene følger en gradvis ændring af landets navnestof. Navnerepertoiret, der hidtil næsten udelukkende har bestået af navne med oprindelse i det nordiske sprog, udvides med en lang række bibelske navne, navne med relation til kirkehistorien og især navne på helgener (Eggert 2009 s. 90; Kousgård Sørensen 1990 s. 396). De kristne navne er af vidt forskellig herkomst i såvel historisk som sproglig henseende, dog er de ofte af hebraisk, græsk eller latinsk oprindelse, men det er hovedsageligt i deres danske, nordiske og tyske udviklinger, de kommer til at præge det danske navneforråd middelalderen igennem (Hald 1974 s. 44).

De indlånte helgennavne stammer fra den allerede ganske etablerede helgenskare bestående af martyrer og bekendere, der introduceres i Danmark i forbindelse med kristendommens indførelse. Kulten omkring disse helgener har haft mange ligheder med den hedenske polyteistiske gudedyrkelse, ikke mindst foranlediget af, at bestemte helgener efterhånden er blevet tilknyttet særlige områder, som det har været velkendt fra hedenske panteoner (Heiberg 2008 s. 373). Lighederne med den velkendte nordiske gudedyrkelse har sandsynligvis bevirket, at helgenkulten har fremstået letforståelig og tilgængelig for den tidlige kristne lægmand, da helgener i modsætning til den abstrakte guddom har været konkrete og mere tilstedeværende (Esmark & McGuire 1999 s. 54).

For middelalderbefolkningen har helgendyrkelsen overvejende koncentreret sig om den katolske kirkes officielle liturgiske kult samt en mere folkelig kult opstået omkring relikvier (Normann Andersen 2006 s. 107). Til den folkelige

kult er knyttet overtroiske forestillinger om mirakelgerninger, og derfor har folk valfartet til gravpladser, som det eksempelvis kendes for Knud den Hellige i Odense og Knud Lavard i Ringsted (Esmark & McGuire 1999 s. 222). Helgennavne har desuden været i middelalderbefolkningens bevidsthed i kraft af de mange kirker med et indvielsesnavn, et såkaldt konsekrationsnavn, der ofte netop kohærerer med kirkens hovedrelikvie, hvorved det vidner om den helgen eller den hellige genstand, kirken er blevet dedikeret til (Jørgensen 2002 s. 146). Denne form for helgendedikationer til kirker ophører per definition ved reformationen, men praksissen har alligevel sat så markante aftryk, at de fleste købstadskirker endnu i dag omtales ved deres konsekrationsnavn (ibid. s. 146 f.).

I løbet af middelalderen bliver helgener desuden tilstedeværende i kirkerummet i en mere umiddelbar og øjensynlig form, da de udgør en stor del af de talrige kalkmalerier, der udføres helt frem til, og i visse tilfælde også efter, reformationen. Helgenmotiver i kalkmalerier har dels fungeret som en repræsentation for den afbildede helgen, der herigennem kunne dyrkes (Bolvig 2002 s. 296), dels medvirket til at drage associationer og fastholde erindringer om helgenernes legender (Gad 1971 s. 51). Helgener har fungeret som idealer for mennesket, der igennem eksempelvis kalkmalerier er blevet påmindet, hvordan den gode kristne skulle efterligne helgenens fromme levevis (Jørgensen 1909 s. 71). Kalkmaleriernes helgenfremstillinger varierer imellem *legendegengivelser*, ofte martyriet, deciderede *andagtsbilleder*, hvor den afbildede helgen kan tilbedes isoleret fra øvrige motiver og rene *repræsentationer*, der ofte er placeret i hvælvinger i kirkeskib eller -kor, hvor den enkelte helgen sædvanligvis er genkendelig på sin attribut (Bolvig 2002 s. 296).

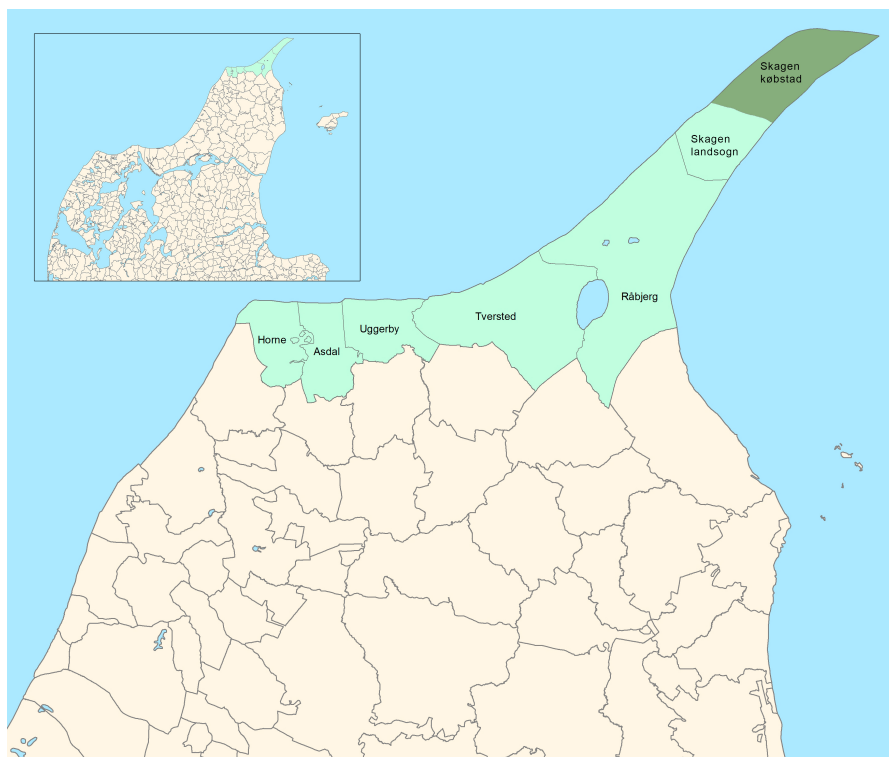
Indimellem skabes forbindelser fra helgennavn til helgenegenskaber, som når *Blasius* i tysk knyttes til verbet *blasen*, således at han blandt andet bliver skytshelgen for

hornblæsere, ligesom der i Danmark tilsyneladende har hersket en overtro om, at fiskerne ikke burde tage på søn og udsætte sig for blæsten på Sankt Blasius' dag (Gad 1971 s. 84). Oftest er helgenernes tillagte egenskaber og funktioner dog et udtryk for associationer, der naturligt er draget ud fra attributter eller martyrier, som når *Clemens* med ankeret særligt anråbes af sømænd, eller når *Erasmus*, der i sit martyrium får tarmene trukket ud af kroppen, påkalder til lindring af mavesmerter.

Troen på helgeners beskyttende virke får stor betydning for det enkelte menneske i middelalderen, og en særlig tilknytning og dyrkelse er ofte opstået til den helgen, en navnebærer har delt navn med (Jørgensen 1909 s. 131). Og det er hovedparten af befolkningen, der har båret et helgenrelateret navn, hvilket tydeligt fremgår af blandt andet Eva Villarsen Meldgaards opstilling af middelalderens mest frekvente navne, udfærdiget på baggrund af kilde-materialet til *Danmarks gamle Personnavne* (DgP 1) (Meldgaard 1982 s. 198).

Baggrund for undersøgelsen

Det navnekorpus, der danner grundlag for nærværende undersøgelse, er udarbejdet på baggrund af folketællingen fra 1787 for de syv nordligste kystsogne i Vendsyssel (figur 1). Et vigtigt aspekt at holde for øje er, at navnestoffet således afspejler navnebrugen omtrent 250 år efter reformationen i 1536, hvor man officielt er gået væk fra helgendyrkelse i Danmark, og derved i almindelighed ikke længere har navngivet direkte efter en helgen. På grund af en række forhold, jeg vil komme ind på i det følgende, antages det imidlertid, at det udarbejdede navnekorpus retrospektivt vidner om hvilke helgennavne, der har været fremtrædende i området i katolsk tid.

Figur 1: De vendsysselske sogne. Undersøgelsens fokusområde består af de syv nordligste sogne i Vendsyssel: Skagen købstad mod nordøst og seks kystsogne der strækker sig mod vest, til hvor Hirtshals ligger i dag. Kort: Bo Nissen Knudsen.

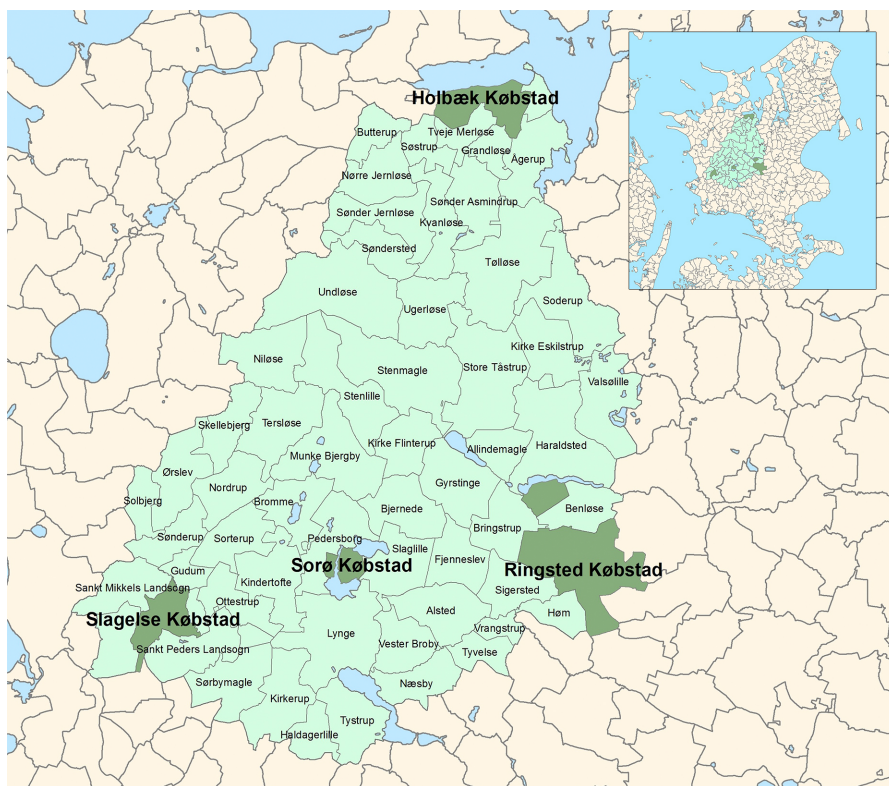
For at kunne svare på, om der i Vendsyssel findes tydeligere spor efter en sammenhæng mellem de foreslåede helgen-navngivningsmotiver og den reelle navnebrug, end det er tilfældet i det sjællandske fokusområde i mit speciale (figur 2), vil jeg undervejs sammenligne resultaterne i de to områder.

En stedbunden befolkning

Folketællingen oplyser om personernes titel, embede, forretning, håndværk eller næringsvej, hvoraf det fremgår, at en del af befolkningen i Skagen købstad har tilhørt borgerskabet, eksempelvis som embedsmænd, handelsmænd og håndværksmestre, men hovedparten har tilhørt

LAURENTIUS, NICOLAUS OG CLEMENS

lavere samfundsklasser, der især har ernæret sig som tjenestefolk, håndværkere, almissenydere og i særdeleshed som fiskere. Det forholder sig anderledes på Sjælland, hvor en større del af købstadsbefolkningen henhører under borgerskabet, mens det, af naturlige årsager, blot er i Holbæk købstad og et par omkringliggende landsogne, at folk har ernæret sig ved fiskeri, og her er det kun en mindre del af befolkningen.

Figur 2: De sjællandske sogne. Undersøgelsens sekundære område består af 62 midt- og vestsjællandske sogne: Købstæderne Holbæk, Ringsted, Slagelse og Sorø samt de mellemliggende landsogne. Ringsted Landsogn og Sorø Landsogn er på kortet inkluderet i de respektive købstadssogne. Kort: Bo Nissen Knudsen.

I de øvrige vendsysselske sogne har fiskeri været en del af hverdagen for et stort udsnit af befolkningen, heraf mange

som lejlighedsfiskere, der primært har ernæret sig ved et andet erhverv. Men hovedparten af den mandlige del af befolkningen udgøres imidlertid af bønder, husmænd og tjenestefolk, mens en mindre andel tæller præster, skolelærere og herremænd med videre. Bønderne var i 1787 endnu underlagt stavnsbåndet, der på dette tidspunkt har bundet alle mænd i alderen 4-40 år til det gods, de hørte under (Løgstrup 1987 s. 39), mens ældre landboere, der i praksis var løst af stavnsbåndet, typisk kom i aftægt på ejendommen, eller har lejet sig ind som indsiddere andre steder i sognet.

Opkaldelse – et konserverende navngivningsprincip

Betragter man resultaterne af en række personnavnestudier, der samlet giver et indblik i danskernes brug af navne fra middelalderen til indgangen af det 19. århundrede (Eggert 2009; Meldgaard 1965, 1982, 1990; Thomsen 1926), fremgår det, at det er en ganske homogen navnebrug, der kontinuerligt er i anvendelse igennem perioden. Det er således det klare hovedindtryk, at størstedelen af befolkningen bærer de samme få navne, hvoraf de fleste relaterer sig til helgenskaren. Det drejer sig i særdeleshed om helgennavnene *Iohannes*, *Nicolaus* og *Petrus* og i mindre grad *Andreas*, *Iacobus* og *Laurentius*. Dertil kommer det, at de få nordiske navne, der gennemgående opnår en relativ høj frekvens, *Erik*, *Knud* og *Olaf*, ligeledes relaterer sig til helgener, nemlig de skandinaviske kongehelgener (Jørgensen 1909 s. 41 f.).

Når en så stor del af befolkningen i denne periode har båret de samme navne, skyldes det ikke mindst *opkaldelse*. Dette navngivningsmotiv har sit udspring i hedensk tid, hvor en tro på sjælevandring kan have været grunden til opkaldelse efter afdøde forfædre (Storm 1893 s. 199). Det fremgår af det første korinterbrev, at sjælen i frelsen vender tilbage til det hinsidige, når den i døden udfries fra legemet (1 Kor 15), og derved er der i kristendommen intet til hinder

for at opkalde efter endnu levende slægtninge, hvilket tidligt bliver skik i den danske kongeslægt (Storm 1893 s. 211). I den brede befolkning holdes der dog fortrinsvist fast i de oprindelige opkaldsesskikke, og det er først fra omkring år 1600, at det i byerne, og sidenhen også på landet, bliver mere almindeligt at opkalde efter levende slægtninge (Meldgaard 1982 s. 200). Med den traditionsbundne bondestands konservatisme fastholdes opkaldsesskikken som et vigtigt navngivningsprincip, selvom de originale bagvedliggende motiver glemmes (Secher 1918 s. 474). Derfor må opkaldelse ansues som den væsentligste faktor i forhold til den udprægede kontinuitet, der har været i navnebrugen fra middelalderen og frem til omkring år 1800 (Eggert 2009 s. 117; Meldgaard 1982 s. 200).

Det er dog ikke opkaldelsesprincipperne alene, der fastholder den høje frekvens af et relativt lavt antal leksikalske navne, hvilket navngivningen af hittebørn vidner om. Her er det traditionelle opkaldsessystem i realiteten ophævet (Jørgensen 1986 s. 135 f.), men som det fremgår af Bent Jørgensens undersøgelse over navne på de såkaldte *kassebørn* fra Fødselsstiftelsen i Amaliegade i København, er de hovedsagligt blevet navngivet med de samme navne, der gør sig gældende blandt den almindelige blandede befolkning (ibid. s. 142).

1787-folketællingen som kilde

Der kan argumenteres imod, at en folketælling fra så sent som 1787 gøres til genstand for studier over mulige helgennavngivningsmotivets betydning i navnebrugen. Dåbslister i kirkebøger fremstår umiddelbart som et bedre alternativ, da de både går længere tilbage i tiden, de ældste bevarede danske kirkebøger er således påbegyndt i slutningen af det 16. århundrede, og da den enkelte navnebærers sogne-tilhørsforhold ville kunne påvises med en større sikkerhed. Der er imidlertid flere årsager til, at folketællingen er valgt som grundlag for undersøgelsen. De gamle kirkebøger er

affattet på meget forskellig vis, og dåbsnavne er typisk blevet anført i løbende tekst side om side med navne på forældre og faddere, hvorfor det ville være en yderst tidskrævende proces at udarbejde et tilstrækkeligt omfangsrigt navnekorpus for såvel det vendsysselske som det sjællandske område. Folketællingen er mere umiddelbart tilgængelig, da navne er opstillet i listeform suppleret med oplysninger om blandt andet alder, civilstatus, køn og erhverv. Brug af dåbslister ville desuden afstedkomme en vis mængde dubletter af navne forårsaget af opkaldelse efter afdøde søskende, men disse undgås i folketællinger, der giver et øjebliksbillede af det faktiske samfund ved at omfatte alle levende personer, der opholder sig i et pågældende sogn på netop den dato, folketællingen er foretaget.

Danmarks ældste folketælling stammer fra 1769, men her har lokale myndigheder i hovedreglen blot indberettet det optalte antal tilstedeværende i sognet (Degn 2001 s. 3). Det er derfor Danmarks næstældste folketælling, der er gjort til genstand for undersøgelsen, da den indeholder navne og anden relevant data om befolkningen. Som jeg tidligere har antydnet, er det endvidere min overbevisning, at navnestoffet fra 1787-folketællingen kan anvendes til at sandsynliggøre graden af bestemte helgennavngivningsmotivers betydning for navnebrugen. Kombinationen af de ovenfor nævnte faktorer, samfundets udprægede stedbundenhed og den lave variation i navnebrugen grundet opkaldsesskikkens konserverende effekt, må afstedkomme, at der er en vis analogi mellem et sogns navnestof, som det kan udledes af 1787-folketællingen, og områdets før-reformatoriske navnestof. Et frekvent helgennavn i 1787 må antageligvis afspejle, at helgennavnet også har haft en relativ høj frekvens tilbage i den tid, hvor helgenskaren endnu har haft en mere fremtrædende rolle i befolkningens bevidsthed.

Metodiske overvejelser og undersøgelsens korpus

Undersøgelsens navnekorpus er udarbejdet ved registrering af navne på mandspersoner i de syv vendsysselske sogne i folketællingen 1787, hentet fra Statens Arkivers faksimiledatabase *Arkivalieronline*. Tilsvarende for de i alt 62 sjællandske sogne, der her anvendes i perspektiverende henseende, men som i mit speciale udgjorde det primære fokusområde (jf. Kællerød 2014 s. 19 ff.). Det er samtlige mandspersoner, der har været til stede i det enkelte sogn, der er registreret. Derved ekskluderes et antal ikke tilstedeværende personer, der egentligt har til huse i et relevant sogn, mens besøgende fra andre sogne kan indgå i materialet. Dette er naturligvis ikke optimalt, men en sondring ville være for omfattende. Det samlede korpus tæller i alt 1.364 mandspersoner, hvoraf 335 er bosiddende i Skagen købstad.

Som det fremgår af Eva Villarsen Meldgaards studier over navnebrugen i Skast herred i Sydvestjylland og Vor Frue sogn i København, bliver det efterhånden almindeligt at navngive med flere fornavne, og nogle navne er væsentligt mere i brug som andet fornavn, eller senere i navnerækken, end andre (Meldgaard 1965 s. 33, 47, 54, 62, 74; 1990 s. 102 ff.). Selvom det først er i løbet af det 19. århundrede, at det for alvor bliver almindeligt med flere fornavne på landet, er disse forhold alligevel taget i betragtning i udarbejdelsen af navnekorpusset, så der kan skabes det klareste mulige overblik over brugen af helgennavne.

Det er imidlertid langt fra altid entydigt, hvornår et navn hører til gruppen af for- eller efternavne (Meldgaard 1990 s. 11 f.). I denne undersøgelse har fremgangsmåden været den, at et navn, der er anført sidst i en persons navnerække, altid er anskuet som et efternavn, og derfor ikke indgår i navnekorpusset. Navne, der mindst én gang optræder som første fornavn, er i reglen betragtet som et fornavn, også når de står senere i en navnerække.

Tvilstilfælde er vurderet enkeltvis og eftergået i diverse navneleksika (Hornby 1978; Kruken & Stemshaug 2013; Otterbjörk 1985 [1964]; Seibicke 1996-2007).

Det har været nødvendigt at anføre en del navne under betegnelsen '(?)'. Denne betegnelse dækker unavngivne udøbte drengebørn, tvilstilfælde forårsaget af usikker læsning og forkortelser på blot ét bogstav. Forkortelser bestående af flere bogstaver er ofte medregnet under det navn, forkortelsen med størst sandsynlighed skal opløses til, eksempelvis *Laur(ids)*. Undersøgelsens samlede navnekorpus tæller 1.371 løbenavne, hvoraf seks er benævnt '(?)', se tabel 1.

Tabel 1: Oversigt over antal mandlige navnebærere og det samlede antal løbenavne, inklusiv '(?)', der af statistiske hensyn indgår i korpus, i henholdsvis Vendsyssel og Sjælland i 1787-folketællingen.

	Vendsyssel	Sjælland
Antal navnebærere	1.364	13.061
Antal løbenavne	1.371	13.414
- Heraf '(?)'	6	194

I løbenavnemassen er et bredt spektrum af stavevariationer for leksikalske navne repræsenteret. Dette skyldes blandt andet, at der ikke har været en officiel retstavning i 1787 (Galberg Jacobsen 2000 s. 148), men i ligeså stor grad, at navnestoffet i folketællingslisterne udtrykker mange forskellige personers optegnelser, mindst én for hvert sogn (Degn 2001 s. 3). Der kan være divergens imellem skrivers præferencer med hensyn til et navns stavemåde, men samtidig ses ofte inkonsekvens hos den enkelte skriver.

Dette medfører naturligvis vanskeligheder i forhold til hvilke navne, der bør ansues som stavevariationer af et leksikalsk navn, og hvilke der udtrykker selvstændige udviklinger, og det er problematisk at give et entydigt svar på, hvordan denne sondring gøres optimalt (jf. Leibring 2015). Jeg har i vidt omfang valgt at lade den moderne udtale, som den manifesterer sig i DSDU, determinere,

LAURENTIUS, NICOLAUS OG CLEMENS

hvorvidt et navn optegnes som et selvstændigt leksikalsk navn eller som en variantform. Imidlertid er det nødvendigt samtidig at have et øje på det geografiske aspekt, hvilket fordelingen af *Michel* og *Mikkel* vidner om. Således optræder formen *Michel* i Skagen købstad (5 gange) samt i Asdal (9) og Horne (14), mens *Mikkel* slet ikke noteres i disse sogne. Derimod findes *Mikkel* i både Råbjerg (2) og Uggerby (4), hvor *Michel* til gengæld ikke optræder. Denne fordeling sandsynliggør, at der er udtalesammenfald mellem de to former, således at *-ch-* i *Michel* ikke skal forstås som et udtryk for en mere palataliseret udtale end *-kk-* i *Mikkel*, men snarere som variation mellem de enkelte skrivers præferencer.

Tabel 2: Oversigt over de hyppigste leksikalske navne i de vendsysselske sogne i folketællingen 1787. *Christen* (variantformerne *Chresten* og *Kristen*) er det klart mest udbredte navn i området, hvor mere end hver femte bærer navnet.

	Navn	Antal	Frekvens
1	<i>Christen (Chresten, Kristen)</i>	294	21,4 %
2	<i>Jens</i>	176	12,8 %
3	<i>Niels</i>	150	10,9 %
4	<i>Peder</i>	140	10,2 %
5	<i>Søren</i>	84	6,1 %
6	<i>Lars</i>	61	4,4 %
7	<i>Anders</i>	60	4,4 %
8	<i>Thomas</i>	48	3,5 %
9	<i>Michel (Mikkel)</i>	37	2,7 %
10	<i>Hans</i>	33	2,4 %
11	<i>Ole</i>	31	2,3 %
12	<i>Mads</i>	26	1,9 %

Langt fra alle helgener har været dyrket i Danmark, og derfor er der opstillet nogle kriterier for, hvornår en helgen er fundet relevant for undersøgelsen. Helgenen skal udmærke sig ved at have virket som patronhelgen for mindst én dansk kirke eller kloster (Jørgensen 1909 s. 136 ff.), at være skildret i mindst ét dansk kalkmaleri (Bolvig 2002 s. 296 ff.), eller at være omtalt i *Helgener – Legender*

fortalt i Norden (Gad 1971). Alle navne, der relaterer sig til en helgen, der opfylder mindst ét af kriterierne, og derved med nogenlunde sikkerhed har været kendt og i et vist omfang dyrket i middelalderens Danmark, er dernæst samlet under de respektive *helgennavne*, de har sit ophav i.

Tabel 3: Helgennavne, der i 1787-folketællingen udgør mere end 1 % af den samlede navnemasse i Vendsyssel. I sidste kolonne er til sammenligning anført helgennavnenes frekvenser i det sjællandske område.

	Helgen- navn	Antal	Frekvens	Leksikalske navne	Sjæll.
1	<i>Iohannes*</i>	214	15,6 %	<i>Jens</i> 176; <i>Hans</i> 33; <i>Johan</i> 2; <i>Johannes</i> 2; <i>Henning</i> 1	24,7 %
2	<i>Nicolaus</i>	152	11,1 %	<i>Niels</i> 150; <i>Nicolaj</i> 1; <i>Claus</i> 1	11,3 %
3	<i>Petrus</i>	141	10,3 %	<i>Peder</i> 140; <i>Petter</i> 1	10,2 %
4	<i>Severinus</i>	84	6,1 %	<i>Søren</i> 84	2,8 %
5	<i>Laurentius</i>	82	6,0 %	<i>Lars</i> 60; <i>Laurs</i> 18; <i>Laus</i> 3; <i>Laur(ids)</i> 1	6,3 %
6	<i>Andreas</i>	60	4,4 %	<i>Anders</i> 60	4,9 %
7	<i>Thomas</i>	48	3,5 %	<i>Thomas</i> 48	0,4 %
8	<i>Michael</i>	37	2,7 %	<i>Michel</i> 37	0,4 %
9	<i>Olavus</i>	31	2,3 %	<i>Ole</i> 31	4,6 %
10	<i>Matthæus**</i>	28	2,0 %	<i>Mads</i> 26; <i>Mathias</i> 2	1,8 %
11	<i>Iacobus</i>	21	1,5 %	<i>Jacob</i> 13; <i>Jeppe</i> 8	2,6 %
12	<i>Simon</i>	16	1,2 %	<i>Simon</i> 16	<0,1 %
13	<i>Georgius</i>	15	1,1 %	<i>Jørgen</i> 15	3,6 %
--	-----	----	-----	-----	-----
20	<i>Clemens***</i>	4	0,3 %	<i>Clemen</i> 2; <i>Clemmen</i> 2	<0,1 %

* *Iohannes*: Hornby (1978) tolker *Henning* som en tysk afledning af *Hans*, men både *Otterbjörk* (1985 [1964]) og Seibicke (1996-2007) nævner, at navnet ligeså vel kan være afledt af *Henrik*.

**Evangelistnavnet *Matthæus* er i nyere tid faldet sammen med apostelnavnet *Mathias* (Hald 1974 s. 58; Hornby 1978).

****Clemens* opnår ikke en frekvens over 1 %, men er medtaget i tabellen på grund af undersøgelsens vinkling.

Som det fremgår af tabel 3, er det således en broget skare af navne, eksempelvis græske og latinske indlånsformer

samt danske, nordiske og tyske udviklinger, der optræder under de enkelte helgennavne.

I de vendsysselske kystsogne er *Iohannes*, *Nicolaus* og *Petrus* de hyppigste helgennavne, hvilket er helt analogt med resultaterne fra Sjælland. Imidlertid er det en markant lavere frekvens, der opnås for *Iohannes*, der topper listen i begge områder. På Sjælland udgør *Iohannes*-navne næsten en fjerdedel af navnebærernes navne, mens det i Vendsyssel blot er 15,6 %. Forklaringen hertil skal hovedsagligt findes i, at navnet *Christen*, som tabel 2 viste, udgør 21,4 % af Vendsyssels navnemasse, og dermed er områdets klart almindeligste navn. På Sjælland er *Christen* ligeledes det mest frekvente ikke-helgennavn, men udgør her blot lidt over 5 % af den samlede navnemasse. For de øvrige helgennavne ses en del afvigelse. I Vendsyssel er *Severinus*, *Thomas* og *Michael* væsentligt mere frekvente, end det er tilfældet på Sjælland. Omvendt er *Georgius* udpræget mere i brug på Sjælland, og det samme er tilfældet for *Erasmus*, der på grund af lav frekvens i Vendsyssel ikke optræder på listen. Både *Georgius* og *Erasmus* er helgener, der tilhører senmiddelalderens gruppe af nødhjælpere (Jørgensen 1909 s. 117 ff.).

Værnehelgener i Vendsyssel

I det følgende skal fokus rettes imod brugen af de tre helgennavne *Laurentius*, *Nicolaus* og *Clemens*. Hensigten med undersøgelsen er som nævnt at udforske, hvor stor en andel af befolkningen i de vendsysselske sogne, der i 1787 har båret navne, der relaterer sig til oplagte helgen-navngivningsmotiver i området. Da et af formålene med studiet er at belyse, om helgennavngivningsmotiver har haft større eller mindre betydning i Vendsyssel end på Sjælland, vil der undervejs blive draget paralleller til Kællerød (2014). Inden da vil jeg dog give en ganske kort præsentation af de tre instanser, jeg har vurderet som de mest oplagte motiver for navngivning efter helgener i området.

Skagens kirke og de søfarendes værnehelgener

Når helgennavnet *Laurentius* er interessant i forhold til den vendsysselske navnebrug, skyldes det, at Skagens gamle kirke er indviet til *Sankt Laurentius*. Den navnebærende helgen var en romersk ærkediakon, der i det 3. århundrede led martyrdøden på makaber vis, da han efter at have uddelt kirkens skatte til den fattige menighed blev ristet over glødende kul (Gad 1971 s. 169 ff.). I Danmark er Laurentius den helgen, hvortil tredjeflest kirker er indviet, kun overgået af Jomfru Maria (Vor Frue) og Sankt Nicolaus (Kilström 1965 sp. 349). Blandt de mange laurentiusdedikationer, der oplistes hos Ellen Jørgensen (1909 s. 143 f.), optræder Undløse fra det sjællandske område og altså Skagens gamle kirke. Sidstnævnte, der har været blandt de største kirker i hele Vendsyssel, blev opført omkring år 1400, men da sandflugten i området tog til i de følgende århundreder, blev kirken efterhånden svært tilgængelig, og i 1795 måtte den opgives som sognekirke (Trap 1859 s. 23). Tårnet blev imidlertid bevaret og i 1816 kalket hvidt, da det fik funktion som sømærke, og herved fik *Den tilsandede Kirke* det karakteristiske udtryk, den kendes ved i dag.

Sankt Nicolaus og *Sankt Clemens* er vedkommende som navngivningsmotiver i området, da begge helgener markerer sig som særlige beskyttere for de søfarende. Legenden om *Nicolaus af Myra* beretter blandt andet om søfolk i havsnød, hvor helgenen viser sig for de nødstedte og kommer dem til hjælp (Gad 1971 s. 212). *Nicolaus* får derfor en særlig status hos folk på søen, og i Danmark dyrkes han særligt ved kysterne, hvilket omtrent 100 kirke- og klosterindvielser, heraf en stor del i søfartskøbstæder som eksempelvis Holbæk, vidner om (Jørgensen 1909 s. 120 f., 150 ff.). Helt så mange kirker har *Sankt Clemens* ikke været patron for, men der kendes dog til omtrent 20, der bærer hans navn, hvoraf flere er beliggende i kystsogne (ibid. s. 139 f.). Om *Clemens* fortæller legenden, at han led martyr-

LAURENTIUS, NICOLAUS OG CLEMENS

døden ved at blive kastet i Sortehavet med et anker bundet om halsen, hvorfor netop ankeret er blevet *Clemens'* kendetegn. Han synes at have været en vigtig helgen i det danske område i den ældre middelalder, men efterhånden har *Sankt Nicolaus* overtaget pladsen som den mest betydningsfulde søfartshelgen (ibid. s. 113; Gad 1971 s. 152 f.).

Laurentius

Som det fremgår af tabel 4, udgør navne med oprindelse i *Laurentius* i alt 5,58 % af den samlede mandsnavnemasse i det vendsysselske område. Det er en smule lavere, end det er tilfældet for det sjællandske område, hvor 6,32 % af de optegnede navne relaterer sig til *Laurentius*. Det i sig selv kan være en indikation for, at konsekurationsnavnet for Skagens gamle kirke ikke har haft nogen stor betydning i områdets navnebrug. Men lad os alligevel se nærmere på brugen af *Laurentius*-navne.

Tabel 4: Udviklinger af *Laurentius* i folketællingen 1787 i Vendsyssel og på Sjælland.

Vendsyssel 1787			Sjælland 1787		
Leksikalsk navn	Antal	Fre-kvens	Leksikalsk navn	Antal	Fre-kvens
Laurentius	-	-	Laurentius	1	<0,01 %
Laur(ids)	1	0,07 %	Lauritz	1	<0,01 %
Laur	18	1,31 %	Laur	1	<0,01 %
Laus	3	0,22 %	Laus	-	-
Lars	60	4,38 %	Lars	821	6,12 %
Lorentz	-	-	Lorentz	24	0,18 %
<i>Laurentius</i>	82	5,58 %	<i>Laurentius</i>	848	6,32 %

I det vendsysselske område noteres i alt 82 løbenavne, fordelt på fire leksikalske navne, der udspringer af *Laurentius*. Den indlånte form sammentrækkes tidligt til formen *Laurens*, der optræder i *Kong Valdemars Jordebog* fra 1200-tallet, og heraf opstår ved svind af *n* foran *s* og vokalovergang til *i* formen *Lauris* (Hald 1974 s. 57 f.; DgP 1 sp. 838). Den eneste navnebærer af dette navn er *Hr. Laur*.

B. Schmidt, anført som forvalter på hovedgården Nørre Elkjær, Tversted sogn. *Laurids Bartholin Schmidt* er gårdens senere ejer (Klitgaard 1966 s. 275), hvorfor forkortelsen *Laur.* uproblematisk kan opløses. På Sjælland forekommer formen *Laurs*, der er opstået i det 15. århundrede ved svind af svagtryksvokalen *i* i *Laurids* (Hansen 1962 s. 321 f.), kun en enkelt gang, men i Vendsyssel er formen relativt almindelig, dog særligt koncentreret til Skagen købstad, hvor 16 af 18 navnebærere noteres. Uden for købstaden findes *Laurs* kun i Tversted samt i Råbjerg, hvor også alle bærere af den folkelige form *Laus* optræder (jf. Hald 1974 s. 58).

Tabel 5: Den procentvise andel af navnet *Lars* i de enkelte landsogne.

	Landsogn	Frekvens
1	Grandløse	10,53 %
1	Solbjerg	10,53 %
3	Ørslev	10,19 %
--	-----	-----
10	Uggerby	9,01 %
12	Asdal	8,66 %
37	Råbjerg	6,13 %
42	Tversted	5,93 %
--	-----	-----
62	Horne	1,74 %
63	Skagen landsogn	0 %
63	Sorø landsogn	0 %

Det mest frekvente *Laurentius*-navn er den danske udvikling *Lars*, der er noteret i alt 60 gange, svarende til 4,38 % af områdets løbenavne. *Lars* er en eftermiddelalderlig form, hvis herkomst er vanskelig at fastslå, men kan dels forklares ved sammentrækning af den vulgærlatinske form *Larentius* (DgP 1 sp. 838), dels ved kontamination mellem formerne *Las* og *Laurs*, hvor *r* bevares (Hald 1974 s. 58).

Ser vi på hvor stor en del af de enkelte landsognes navnemasse, *Lars* udgør, viser der sig markante forskelle fra sogn til sogn. Ses der bort fra Skagen landsogn, hvor slet

LAURENTIUS, NICOLAUS OG CLEMENS

ingen navne har relation til *Laurentius*, er *Lars* mindst udbredt i Horne, hvor navnet udgør 1,74 % af løbenavnene. I Uggerby derimod opnår *Lars* en frekvens på 9 %. Sammenlignes disse tal fra Vendsyssel med de sjællandske landsognes frekvens for *Lars* (tabel 5) ses det, at de højeste tal opnås på Sjælland, hvor navnet i visse sogne udgør mere end hvert tiende løbenavn. De vendsysselske sogne placerer sig spredt på listen, og det er nok så interessant, at såvel Skagen landsogn, hvor *Sankt Laurentii* kirke har været sognekirke, og nabosognet Råbjerg, begge findes i den nederste halvdel af listen.

Tabel 6: Købstæders andel af navne, der relaterer sig til helgennavnet *Laurentius*.

Købstad	Antal	Frekvens
Skagen	20	5,90 %
Holbæk	30	4,99 %
Sorø	10	3,76 %
Slagelse	30	3,48 %
Ringsted	10	2,63 %

Som nævnt er det en procentvis mindre andel af navnebærerne i Vendsyssel end på Sjælland, hvis navn relaterer sig til *Sankt Laurentius*. Imidlertid ændrer dette billede sig, når Skagen købstad sammenlignes direkte med de sjællandske købstæder, hvor kirker har været indviet til andre helgener. Det fremgår af tabel 6, at *Laurentius* samlet udgør 5,90 % af Skagens navnemasse, hvilket er næsten 1 % mere, end det er tilfældet i Holbæk, der er den af de sjællandske byer, hvor helgennavnet opnår sin højeste frekvens.

Nicolaus

Med 152 løbenavne, svarende til 11,08 % af den samlede navnemasse, er det en væsentlig større del af de vendsysselske navnebæreres navne, der relaterer sig til helgennavnet *Nicolaus*, end det er tilfældet for *Laurentius*.

Imidlertid er også *Nicolaus* en anelse mindre frekvent i området, da helgennavnet i de sjællandske sogne udgør 11,26 % af navnemassen. Umiddelbart synes de søfarendes værnehelgen altså ikke at have haft så særlig en betydning i Vendsyssel, at det har sat sig spor i navnebrugen frem til 1700-tallet.

Tabel 7: Udviklinger af *Nicolaus* i folketællingen 1787 i Vendsyssel og på Sjælland.

Vendsyssel 1787			Sjælland 1787		
Leksikalsk navn	Antal	Frekvens	Leksikalsk navn	Antal	Frekvens
Niels	150	10,94 %	Niels	1.417	10,56 %
Niss	-	-	Niss	1	<0,01 %
Claus	1	0,07 %	Claus	42	0,31 %
Nilaus	-	-	Nilaus	2	0,01 %
Nicolaj	1	0,07 %	Nicolai	48	0,36 %
<i>Nicolaus</i>	152	11,08 %	<i>Nicolaus</i>	1.510	11,26 %

Som tabel 7 viser, fordeler de 152 løbenavne sig ganske ujævnt på tre leksikalske navne. *Claus*, der er indlånt fra nedertysk, hvor det er opstået ved bibeholdelse af det oprindelige hovedtryk på tredje stavelse, hvorved *o* er synkoperet, og bortfald af førstestavelen *Ni-* (Hald 1974 s. 49), findes en enkelt gang i Skagen landsogn. Også den eftermiddelalderlige form *Nicolaj*, der er den latinske genitivform for *Nicolaus*, og som er opstået som mandsnavn på grund af manglende latinkyndighed i forbindelser som 'Nicolai kirke' (Knudsen 1941 s. 134), optræder kun en enkelt gang, nemlig som andet fornavn hos *Thomas Nicolaj Mygind* i Råbjerg sogn. Når Sjælland opnår en højere samlet frekvens for navne, der udspringer af *Nicolaus*, skyldes det for en stor del den slående lave brug af navnene *Claus* og *Nicolai* i Vendsyssel. Heller ikke på Sjælland er de to navne almindelige, dog opnår *Nicolai* en frekvens på over 1 % i de sjællandske købstæder.

LAURENTIUS, NICOLAUS OG CLEMENS

Langt mere frekvent er den danske udvikling *Niels*, der står for de resterende 150 forekomster af *Nicolaus*-navne i Vendsyssel. *Niels* er opstået ved, at navnet *Nicolaus* på dansk har fået tryk på første stavelse, hvilket har medført synkope, således at *o*-lyden er forsvundet og formen *Niklas*, der træffes omkring år 1225, er opstået. Ved vokalsvækkelse af *a* til ubetonet *æ*, klusilsvækkelse af *k* til *g* og siden spirantsvækkelse er den moderne form *Niels* opstået via former som *Nikles*, *Nigles* og *Nigels* (DgP 1 sp. 1007 ff.; Hald 1974 s. 48).

Tabel 8: Den procentvise andel af navnet *Niels* i de enkelte landsogne.

	Landsogn	Frekvens
1	Alsted	16,33 %
2	Stenlille	15,98 %
3	Ørslev	15,53 %
--	-----	-----
8	Horne	14,34 %
12	Skagen landsogn	13,33 %
14	Uggerby	13,13 %
24	Råbjerg	12,26 %
49	Asdal	9,45 %
51	Tversted	9,32 %
--	-----	-----
63	Gudum	6,15 %
64	Sorø landsogn	0 %

Rettes fokus imod fordelingen af formen *Niels* i landsognene i Vendsyssel, ses der gennemgående høje frekvenser. Den højeste frekvens opnår navnet i Horne, hvor 14,35 % af sognets navnemasse udgøres af *Niels*, men også i Skagen landsogn, Uggerby og Råbjerg udgøres mere end 12 % af navnemasserne af dette navn. De laveste tal findes i Asdal og Tversted sogne, men også her har mere end 9 % af navnebærerne navnet *Niels*. Når navnebrugen i de to undersøgte områder sammenstilles (tabel 8), fremgår det ikke desto mindre, at *Niels* er endnu mere frekvent i en række sjællandske sogne, ikke mindst i Alsted midt på

Sjælland, hvor navnet bæres af næsten hver sjette. Generelt placerer de vendsysselske sogne sig dog bedre på listen, end det var tilfældet med *Lars*, men *Niels* stikker på ingen måde ud som et navn, der er mere populært i kystsognene end i de sjællandske landsogne.

Tabel 9: Købstæders andel af navne, der relaterer sig til helgennavnet *Nicolaus*.

Købstad	Antal	Frekvens
Skagen	28	8,26 %
Ringsted	31	8,16 %
Slagelse	70	8,13 %
Holbæk*	43	7,15 %
Sorø	17	6,39 %

*Holbæk har haft en kirke indviet til *Sankt Nikolai* fra før 1336 til 1573. Byens nuværende *Sankt Nikolai*-kirke er fra 1872, men er ikke navngivet efter *Nikolaus* ved selve kirkeindvielsen, men muligvis snart derefter (Kællerød 2014 s. 33; Kællerød 2016 s. 62).

Trods det, at den samlede frekvens i det vendsysselske område er en smule lavere end i det sjællandske, viser det sig, at Skagen er den af de fem købstæder, der opnår den højeste frekvens for navne, der oprinder i *Nicolaus*. Som det fremgår af tabel 9, er der dog ikke tale om en særlig markant difference i forhold til andelen af *Nicolaus*-navne i Ringsted og Slagelse.

Clemens

Mens *Sankt Nicolaus* har sat ganske markante spor i den danske navnebrug, forholder det sig ikke helt så entydigt med *Sankt Clemens*. *Clemens* figurerer i fire gammeldanske stednavne med efterleddet *-torp*, en stednavnetype der som bekendt er særlig aktiv i Danmark i slutningen af vikingetiden og den tidlige middelalder (Dam 2015 s. 74 ff.), og samtidig har flere kirker i landet været indviet til *Sankt Clemens*. Dette indikerer, at der er tale om et navn, der har været alment kendt i middelalderen. Alligevel har *Clemens*

LAURENTIUS, NICOLAUS OG CLEMENS

ikke for alvor vundet indpas i navnebrugen (DgP 1 sp. 765), hvilket også skinner igennem i folketællingen i både det vendsysselske og det sjællandske område, som det fremgår af tabel 10.

Tabel 10: Udviklinger af *Clemens* i folketællingen 1787 i Vendsyssel og på Sjælland.

Vendsyssel 1787			Sjælland 1787		
Leksikalsk navn	Antal	Frekvens	Leksikalsk navn	Antal	Frekvens
Clemens	-	-	Clemens	1	<0,01 %
Clemen	2	0,15 %	Clemen	7	0,05 %
Clemmen	2	0,15 %	Clemmen	2	0,01 %
<i>Clemens</i>	4	0,29 %	<i>Clemens</i>	10	0,07 %

I Vendsyssel er blot fire løbenavne noteret, ligeligt fordelt mellem formerne *Clemen* og *Clemmen*, der samlet udgør 0,3 % af navnemassen. Ifølge *Danmarks gamle Personnavne* 1 (sp. 761 ff.) optræder begge former på dansk grund fra det 15. århundrede, men både dette og andre personnavneopslagsværker er ganske karrige med oplysninger om formernes opståen. Et forslag kunne være, at begge former er opstået ved, at -s er blevet misforstået som genitiv, og at *Clemmen* endvidere afspejler intervokalisk konsonantforlængelse, der først fra netop det 15. århundrede bliver almindelig i ortografien (GG 2 s. 375 ff.). *Clemen* og *Clemmen* behandles her som to former, men i historisk perspektiv behøver de altså ikke nødvendigvis at afspejle en udtalemæssig variation.

Helgennavnet er påfaldende lavfrekvent i købstæderne, hvor det kun er optegnet i formen *Clemen* i enkeltstående tilfælde i byerne Skagen, Holbæk og Ringsted, og med så lavt et samlet antal navnebærere er *Clemens* naturligvis også lavfrekvent i landsognene i begge områder. Dog bemærkes det, at de tre navnebærere fra de vendsysselske landsogne alle er noteret i Tversted sogn, hvor *Clemens* samlet tegner sig for 1,27 % af navnemassen. I det

sjællandske område fordeler formerne *Clemens*, *Clemmen* og *Clemen* sig til otte løbenavne i syv sogne, og Tversted er således det eneste af samtlige 69 land- og købstadssogne i undersøgelserne, hvor frekvensen for *Clemens* overstiger 1 %. Samlet set er *Clemens* en anelse mere frekvent i det vendsysselske område, hvor det som nævnt udgør 0,3 % af navnemassen, mens det på Sjælland udgør under 0,1 %. Det må imidlertid understreges, at tallene for *Clemens* er alt for lave til, at nogen form for sammenhæng mellem navnebrug og *Sankt Clemens* som navngivningsmotiv tør foreslås.

Afsluttende bemærkninger

Resultaterne af undersøgelsen viser, at den relation man kunne forvente mellem navngivning og specifikke helgen-navngivningsmotiver, her eksemplificeret i konsekurationsnavnet på den lokale købstadskirke samt værnehelgener for en bestemt befolkningsgruppe, søfarende, der traditionelt har udgjort en væsentlig del af det lokale samfund, ikke har sat så markante spor, at de er synlige i navnebrugen i 1787.

Ganske vist har det vist sig, at der i den vendsysselske købstad, Skagen, procentmæssigt er en større andel af navnebærernes navne, der relaterer sig til *Sankt Laurentius* og *Sankt Nicolaus*, end det er tilfældet i de fire sjællandske købstæder, Holbæk, Ringsted, Slagelse og Sorø – *Laurentius* endda relativt klart. Men når områdernes landsogne inddrages, viser resultaterne, at der i Vendsyssel procentvist er færre navnebærere, hvis navn relaterer sig til en af de to helgener. Heller ikke udbredelsen af de to vanligste danske former, *Lars* og *Niels*, efterlader noget indtryk af, at de to helgener har været mere yndede som navngivningsmotiv i Vendsyssel end på Sjælland. Det tredje helgennavn, *Clemens*, er påfaldende lavfrekvent, men udgør dog en frekvensmæssig større andel af navnemassen i de vendsysselske kystsogne end i de sjællandske indlandsogne. Imidlertid er brugen af *Clemens* så usædvanlig, at

det er vanskeligt at påpege noget endegyldigt vedrørende navngivningsmotiver.

En middelalderlig dyrkelse af helgener tillægges ofte at være en væsentlig årsag til et navns udbredelse, og denne kobling synes da også at være ganske indlysende. I forlængelse heraf virker det nærliggende, at helgeninstanser såsom kirkededikationer og kult omkring værnehelgeners beskyttelse må have en positiv effekt i forhold til navnebrugen. Med de opstillede forudsætninger omkring opkaldelsens konserverende effekt i et overvejende immobilt samfund in mente, sandsynliggør min undersøgelse, at denne kobling imidlertid ikke er så åbenbar. Det ser altså ikke ud til, at navnebærerne i det vendsysselske kyst-samfund i nogen nævneværdig grad har fået navn efter de helgener, der umiddelbart fremstår som de vigtigste i området.

Kilde og Litteratur

- Arkivalieronline = <http://www.sa.dk/brug-arkivet/arkivalieronline>
Bibelen. Den Hellige Skrifs Kanoniske Bøger og Det Gamle Testaments Apokryfe Bøger. Det Danske Bibelselskab 1998-udgave. København.
- Bolvig, Axel, 2002: Politikens bog om Danmarks kalkmalerier. København. (Politikens Håndbøger).
- Dam, Peder, 2015: Bebyggelser og stednavnetyper. København. (Navnestudier nr. 44).
- Degn, Ole, 2001: Folketællingen 1801 og andre folketællinger. I: Metode & Data, nr. 84, 2001:1, s. 3-11. (<http://samfund.dda.dk/ddakatalog//mogd/md84.pdf> (sidst set: 30.1.2015)).
- DgP 1 = Gunnar Knudsen et al., 1936-1948: Danmarks gamle Personnavne, bind 1, Fornavne. København.
- DSDU = Lars Brink et al., 1991: Den Store Danske Udtaleordbog. København.
- Eggert, Birgit, 2009: Almuens fornavne omkring år 1800. I: Landbohistorisk Tidsskrift 2009:1, s. 89-125.
- Esmark, Kim, & Brian Patrick McGuire, 1999: Europa 1000-1300. Roskilde.

- Folketællingen 1787 i Statens Arkivers faksimiledatabase, Arkivalieronline.
(http://www.sa.dk/content/dk/ao-forside/find_folketallinger
(sidst set: 30.1.2015)).
- Gad, Tue, 1971: Helgener. Legender fortalt i Norden. København.
- Galberg Jacobsen, Henrik, 2000: Retskrivning. I: Den Store Danske Encyklopædi. Danmarks Nationalleksikon, bind 16. København, s. 148.
- GG + bind = Johannes Brøndum-Nielsen 1928-1973: Gammel-dansk Grammatik i Sproghistorisk Fremstilling. København. (Bind 1, 2. udgave, København 1950).
- Hald, Kristian, 1961: Danmark: H[elgen]navne. Under Helgener. I: KLN 6, sp. 336-338.
- Hald, Kristian, 1974: Personnavne i Danmark 2. Middelalderen. København. (Dansk Historisk Fællesforenings Håndbøger).
- Hansen, Aage, 1962: Den lydlige udvikling i dansk, bind 1, Vokalsystemet. København.
- Heiberg, Steffen, 2008: En ny begyndelse. Europas kulturhistorie i middelalderen. København.
- Hornby, Rikard, 1978: Danske Personnavne. København.
- Jørgensen, Bent, 1986: Frit og bundet navnevalg. I: Mange bække små. Til John Kousgård Sørensen på tresårsdagen 6.12.1985. Vibeke Dalberg & Gillian Fellows-Jensen (red.). København, s. 129-146. (Navnestudier nr. 27).
- Jørgensen, Bent, 2002: Kirkens navn. Danske kirkers navne gennem 1000 år. I: Kristendommens indflydelse på nordisk navngivning. Rapport fra NORNA's 28. symposium i Skálholt 25.-28. maj 2000. Svavar Sigmundsson (red.). Uppsala, s. 145-151. (NORNA-rapporter 74).
- Jørgensen, Ellen, 1909: Helgendyrkelse i Danmark. Studier over Kirkekultur og kirkeligt Liv fra det 11te Aarhundredes Midte til Reformationen. København.
- Kilström, Bengt Ingmar, 1965: Laurentius. I: KLN 10, sp. 348-353.
- Klitgaard, Carl, 1966: Nørre Elkær. I: Danske Slotte og Herregårde. Anden udgave. Aage Roussell (red.). København, s. 271-278.
- KLN + bind = Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder, bind 1-22, 1956-1978. København.

- Knudsen, Gunnar, 1941: Navnet Nilaus. I: Danske Studier 1941, s. 129-135.
- Kousgård Sørensen, John, 1990: The Change of Religion and the Names. I: Old Norse and Finnish Religions and Cultic Place-Names. Tore Ahlbäck (ed.). Åbo, s. 394-403.
- Kruken, Kristoffer & Ola Stemshaug, 2013: Norsk Personnamnleksikon. 3. utgåva. Oslo.
- Kællerød, Lars-Jakob Harding, 2014: Kristendommens spor i navnebrugen på Sjælland i 1700- og 1800-tallet. (Upubliceret speciale). (<http://static-curis.ku.dk/portal/files/144004690/KristendommensSporSamlet.pdf> (sidst set: 20.6.2016)).
- Kællerød, Lars-Jakob Harding, 2016: Kirkededikationers betydning i navnebrugen. En undersøgelse af lokale konsekurationsnavnes indvirkning på navngivningen i et midt- og vestsjællandsk område. I: Studia anthroponymica Scandinavica 33, 2015, s. 51-77.
- Leibring, Katharina, 2015: Variantformer eller olika namn? Vid lemmatiseringens vägsål. I: Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.-9. juni 2012, bind 1. Birgit Eggert og Rikke S. Olesen under medvirken af Bent Jørgensen (red.). Uppsala, s. 83-103. (NORNA-rapporter 91).
- Løgstrup, Birgit, 1987: Bundet til jorden. Stavnsbåndet i praksis 1733-1788. Århus.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1965: Sydvestjysk navneskik gennem 300 år. København. (Navnestudier nr. 4).
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1982: Dansk fornavneskik i 1600-tallet. I: Studier i Nordisk Filologi 63, s. 186-210.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1990: Studier i københavnske fornavne 1650-1950. København. (Navnestudier nr. 32).
- Normann Andersen, Ivan, 2006: Klostre og helgenkult i tidlig middelalder. I: Tidlige klostre i Norden før 1200. Et symposium. Lars Bisgaard & Tore Nyberg (red.). Odense, s. 97-116.
- Otterbjörk, Roland, 1985 [1964]: Svenska förnamn. Kortfattat namnlexikon. Stockholm. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 29).
- Secher, Vilhelm Adolf, 1918: Opkaldelsesskikke i østjyske Bondeslægter fra 17de og 18de Århundrede. Bidrag til genealo-

- gisk Metodelære. I: Meddelelser fra Det Danske Rigsarkiv, bind 1 (1906-1918). København, s. 471-520.
- Seibicke, Wilfried, 1996-2007: Historisches Deutsches Vornamenbuch Band 1-5. Berlin & New York.
- Storm, Gustav, 1893: Vore Forfædres Tro paa Sjælevandring og deres Opkaldelsessystem. I: Arkiv för Nordisk Filologi, Nionde Bandet. Ny Följd. Femte Bandet, s. 199-222.
- Thomsen, Alfred, 1926: Et Bidrag til dansk Navneskiks Historie. I: Danske Studier 1926, s. 135-146.
- Trap, Jens Peter, 1859: Statistisk-topografisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark, Speciel Deel, 2. bind, København.

SUMMARY

Laurentius, Nicolaus and Clemens. A survey of patron saint's role as naming motif in seven coastal parishes in Vendsyssel

By Lars-Jakob Harding Kællerød

Studies of personal names from the Middle Ages and the centuries after the Reformation have often suggested relations between the popularity of a certain name and a saint who bore the name, especially when this saint was associated and present in everyday life. In continuation to these views, it has been my aim with this survey to investigate if the suggested relations can be traced in a minor geographical area.

As the case area for this study, the town Skagen and the six northernmost coastal parishes of the North Jutlandic island district Vendsyssel have been chosen; while the corpus of names has been established by registering and counting all men's names in the 1787 census covering the area. The use of names is compared to the results from my

LAURENTIUS, NICOLAUS OG CLEMENS

MA-thesis, where I investigated similar issues in four towns and a number of rural parishes on Zealand (Kællerød 2014). This survey focuses on three saint's names that seem relevant as naming motifs in the given area, namely the patron saint of the church in Skagen, *Laurentius* and the most important patron saints for seafarers, *Nicolaus* and *Clemens*.

It is shown that relation between the use of names and the visibility and importance of a saint is not significant. The use of names developed from *Laurentius*, *Nicolaus* and *Clemens* is generally not more frequent in coastal parishes in Vendsyssel than in the rural areas of Zealand. It is therefore questioned if the local official hagiolatry and the giving of saint's names are as coherent as often suggested.

Lars-Jakob Harding Kællerød
Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut,
Københavns Universitet
jvw124@hum.ku.dk